

1 NAD GÓRSKĄ RZEKĄ

Spotkanie wody z górami zawsze robi wrażenie – czy podziwiasz wodę z gór, czy góry z wody! Spróbuj obu tych sposobów! Z tarasu widokowego w rezerwacie „**Białowódzka Góra nad Dunajcem**” w **Nadleśnictwie Stary Sącz** zobaczysz wijący się bieg Dunajca. Na spływ wybierzesz się w górę rzeki, a w dół mapy – do **Przystani w Sromowcach**. Ruszysz stąd tratwą flisaków – tradycyjnych przewoźników po Dunaju z czasów, gdy był on ważnym szlakiem transportowym. Trasa Pienińskiego Przełomu Dunajca zakręca tu tak często, że trudno zgadnąć, z której strony miniesz szczyt Trzech Koron. Spróbujesz? Na spacer brzegiem rzeki polecamy rezerwat „**Przełom Białki pod Krempachami**” w **Nadleśnictwie Nowy Targ**. Po drodze spodziewaj się pięknych widoków na strome skały: Obłazową i Kramnicę, a w rzece Białce – zimnej wody i dna z jasnych granitowych otoczków.

2 GDZIE WODA CHOWA SIĘ W LESIE?

Przekonaj się, jak bagna, torfowiska i mokradła tętnią życiem niezwykłych gatunków: rościszek, welnianek i ważek. Ścieżka „**Bór na Czerwonym**” w **Nadleśnictwie Nowy Targ** prowadzi podestami aż do platformy z widokiem na torfowisko wysokie oraz Tatry. Wyprawę kładkami ścieżki „**Łomnickie Uroczyska**” zakończ ogniskiem i harcami na polance z placem zabaw przygotowanym tu przez **Nadleśnictwo Piwniczna**. Gromadzeniu wody w lesie sprzyjają też bory. Spróbuj wypatrzeć je w nowoczesnej czatowni na Bobrowisku w Starym Sączu. Aby zatrzymać wodę w miejscu opadów, leśnicy budują zbiorniki małej retencji, bo wiedzą, jakie to ważne dla lasu i ludzi. Sprawdź, jak to wygląda przy żółtym szlaku w miejscowości Blechnarka w **Nadleśnictwie Łosie**. Z kolei w **Nadleśnictwie Dąbrowa Tarnowska** hoduje się ryby – odwiedź staw Wróblík na ścieżce „**Lasy Wierchosławickie**”.

3 WĄWOZY PEŁNE PRZYGÓD

Skarbem Małopolski są krajobrazy. Na spacer po Pieninach Małych malowniczym **wąwozem Homole** w **Nadleśnictwie Krościenko** weź więc aparat! Dawniej szukano tu zbojniczych skarbów. My polecamy poszukiwanie pięknych widoków nad potokiem Kamionka. W niedalekim rezerwacie **Biała Woda** wypatruj skał porośniętych trawą, które wyglądają jak zielone schody. Możesz tu zatrzymać się w bacówce i spróbować góralskich serów: bundza czy oscypka. **Wąwóz Zdrowy Jar** pełen jest splecionych korzeni. Sprawdź na ścieżce **Łatoszyn Zdrój** na terenie **Nadleśnictwa Dębica**, jak wyglądają i co Ci przypominają. Bliżej Krakowa, w **Dolinie Mnikowskiej**, **Nadleśnictwo Krzeszowice** przygotowało ścieżkę dostępną nawet dla rodzin z wózkiem. Polecamy też inne zakątki parku krajobrazowego **Dolinki Krakowskie**. A może zapiszesz się do szkoły wspinaczki i poćwiczysz wdrapywanie na skały w dozwolonych miejscach?

4 SKAŁY I NIETOPERZE

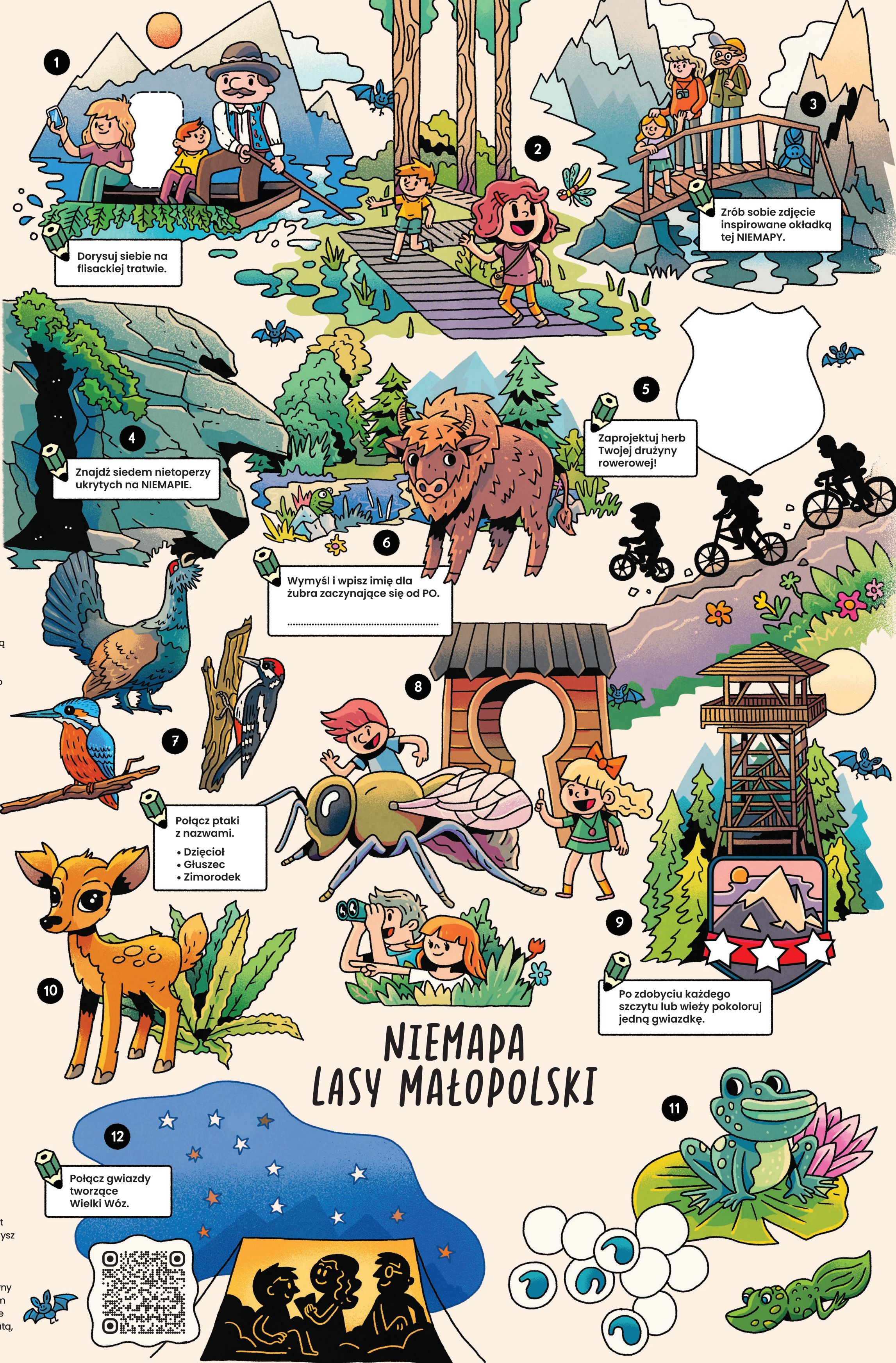
Bądź jak Batman – zaprzyjaźnij się z nietoperzami! Polecamy **Jaskinię Wierchowską Górą** w **Nadleśnictwie Krzeszowice** na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Oprócz różnych gatunków nietoperzy można tu zobaczyć ślady prehistorycznych ludzi i zwierząt. Gacek, norek, mopek – czy to nie słodkie nazwy gatunkowe? Zwiędź Szlakiem Nietoperzy rezerwat „**Skamieniałe Miasto**” w Cielękowicach i pobliski **Wąwóz Czarownic** na terenie **Nadleśnictwa Gromnik**, a może uda Ci się któryś z tych gatunków spotkać. Oprócz naturalnych szczelin nietoperze spędzają dni także w zawieszonych tu betonowych budkach z otworami od spodu, a nawet w dachach okolicznych starych kościołów. W **Nadleśnictwie Nawojowa** zamieszkują zaś poddasze pałacu Stadnickich, ale można ich też wypatrywać w jaskiniach szczelinowych pod szczytem **Wierch nad Kamieniem**.

5 RAZEM NA ROWERZE

Rodzina jest jak drużyna! Zaplanuj ze swoją wycieczkę rowerową po lasach! W Beskidzie Niskim polecamy **Rowerową Radocynę** – sieć tras prowadzących przez lasy (np. Magury Małostowskiej) i szlakiem drewnianych cerkwi czy śladami wsi temków, przygotowaną przez **Nadleśnictwo Gorlice** z partnerami. Jako bazę z noclegiem można tu wybrać ośrodek Lasów Państwowych **OSW „Radocyna”**. W paśmie górskim Beskidu Żywieckiego czeka **leśna ścieżka Raba Wyżna – Bielanka** w **Nadleśnictwie Nowy Targ** z 12 punktami, przy których (pod kodami QR) ukryto lokalne ciekawostki. Na wyprawę z najmłodszymi polecamy ścieżki po **Puszczy Niepołomickiej** i krótkie wycieczki wzdłuż rzeki **Wiślaną Trasą Rowerową**, np. do **kładek w Drwinie** czy rezerwatu **Wiśliko Kobyłe**.

6 KRÓLEWSKA PUSZCZA NIEPOŁOMICKA

Dawniej było to ulubione miejsce odpoczynku polskich królów, dziś jest siedzibą króla puszczy – żubra. W **Nadleśnictwie Niepołomice** zobaczysz też zwierzęta z udostępnionego punktu widokowego. Wiesz, że polskie żubry mają najczęściej imiona zaczynające się od sylaby PO? Więcej ciekawostek znajdziesz na tablicach ścieżki edukacyjnej sąsiadującej z ośrodkiem hodowli. W tych okolicach polecamy też spacer nad Czarny Staw oraz ścieżkę **Gospodarka Leśna** z audioprzewodnikiem możliwym do odsłuchania po zeskanowaniu kodów QR na trasie. Sprawdź jeszcze ścieżkę z **Punktu Edukacyjnego Leśnictwa Sitowiec** z parkingiem i wiatą, a w pobliskich Niepołomicach odwiedź zamek i naturalny plac zabaw w parku miejskim.

7 ŚLADEM PTAKÓW W PRZESTWORZACH

Obserwacja ptaków to świetna przygoda. Weź maskujące ubrania, lornetkę, termos z ciepłą herbatą i zaopatrz się w cierpliwość! Przed wyprawą sprawdź kanał **Leśny Budzik** na YouTube, by nauczyć się rozpoznawać ulubione ptaki po odgłosach, i ruszaj na ptasią ekspedycję! Ścieżka ornitologiczna „**Łopata Polska**” w **Nadleśnictwie Piwniczna** poprowadzi Cię wzdłuż rzeki Poprad tyłoma zawijasami, że trafisz w miejsce, gdzie Polska jest na południu, a Słowacja na północy! Sprawdź na mapie, jak to możliwe. **Ścieżka „Łączany”** w **Nadleśnictwie Krzeszowice** prowadzi z kolei wzdłuż Wisły. Ptaki najlepiej obserwować wiosną, gdy dużo śpiewają i zakładają gniazda. Szczęściarze spacerujący po górskich lasach mogą spotkać głuszcza, wielkiego kuraka pod ochroną. Jest ich tu coraz więcej dzięki działaniom **Nadleśnictwa Nawojowa**.

8 OWADY POD LUPĄ

Dziwnie byłoby mieć aż sześć nóg jak owady, prawda? A czy wiesz, że ich odnóża często zakończone są stopami złożonymi z pięciu członów. Całkiem jak nasze śródstopie! Na ścieżce „**Tajemniczy świat owadów**” w **Nadleśnictwie Nawojowa** możesz przyjrzeć się ich budowie dzięki powiększonym owadziom modelom. Pszczoły miodne to wyjątkowy gatunek, bo (podobnie jak owce) hodowany przez ludzi. By je poznać, wybierz się na „**Leśną ścieżkę pszczelim szlakiem**” z Kamiennej w **Nadleśnictwie Nawojowa**. To okolica słynąca z miodu. W pobliżu jest też Muzeum Pszczelarstwa i pasieka pokazowa. Jednak roje można spotkać nie tylko w ulach! W ramach programu „**Pszczoły wracają do lasu**” leśnicy wieszają na drzewach kłody bartne, w których mogą one zakładać gniazda. Możesz taką znaleźć przy leśnej drodze rowerowej po Bukowej Górze w **Nadleśnictwie Krzeszowice**.

9 ŚWIAT Z GÓRY

Jeśli czytasz tę NIEMAPĘ, to znaczy, że jesteś w krainie gór i wyżyn lasów Małopolski. Spotyka się tu wiele górskich pasm. Wystarczy, że wdrapiesz się na wieżę widokową na szczycie Radziejowej w **Nadleśnictwie Piwniczna**, żeby dostrzec z jednego punktu Pieniny, Beskidy, a przy dobrej pogodzie również Tatry. Jeśli usłyszysz wezwanie gór, ruszaj na kolejne najwyższe szczyty: Trzy Korony, Babią Górę czy Mogielicę – z tutejszej wieży na terenie **Nadleśnictwa Limanowa** widoki na okoliczne góry także są imponujące. Jeśli wezwania najwyższych szczytów nie słyszysz, nie martw się, możesz też oglądać świat z góry inaczej – spacerując kładkami w koronach drzew na szczyt wieży widokowej w lasach Jaworzyny Krynickiej.

10 ROGAŚ Z DOLINY ROZTOKI

Gdy spotkasz w lesie zwierzę, najlepiej omiń je z daleka. O sarence, której historia potoczyła się całkiem nietypowo, przeczytasz w książce dla dzieci Marii Kownackiej „**Rogaś z Doliny Roztoki**” – kiedyś była lekturą szkolną, więc na pewno znają ją Twoi rodzice. Autorka spisywała ją w leśnicówkach **Nadleśnictwa Piwniczna**. Na pamiątkę w Dolinie Roztoki Wielkiej możesz zwiedzić ścieżkę „**Rogasiowy Szlak**”, by m.in. odkryć języcznik zwyczajny – rzadką paproć, przypominającą kształtem język jelenia. Odwiedź też **Ośrodek Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Roztoce Ryterskiej**, gdzie leśnicy prowadzą bardzo ciekawe zajęcia.

11 POD WODĄ I NA BRZEGU

Umiesz rechotać jak żaba? A lubisz bawić się w błotku lub skakać przez największe kałuże? Żaby mają całkiem fajne życie! Spróbuj poznać je bliżej na leśnych spacerach. Do **Parku Ekologicznego Płazów i Gadów w Rytrze** w **Nadleśnictwie Piwniczna** najlepiej wybrać się wiosną, by zobaczyć nie tylko różne gatunki żab, ale też ich skrzek pokrywający wodę. Na ścieżce „**Tuchowski Las**” **Nadleśnictwo Gromnik** przygotowało specjalną kładkę do obserwacji płazów. Ciekawostką jest ścieżka edukacyjna „**Kropole Rosy**” na Miejskiej Górze w Starym Sączu, gdzie poznasz cykl życia kumaka górskiego przedstawiony w szklanych kulach i przespacerujesz się leśnym molo. A jeśli potrzebujesz miejsca na bliski wypad w naturę Krakowa, poszukaj płazów na dzikim placu zabaw **Żabie Doły** w Zielonkach.

12 NOC W LESIE

Czy się na to odważysz? Widok gwiazd w ciemnym lesie i wsłuchiwanie się w odgłosy natury nad ranem to niezwykła przygoda! Dzięki programowi Lasów Państwowych „**Zanocuj w lesie**” w każdym polskim nadleśnictwie wyznaczone są miejsca, w których można spędzić noc w naturze. Poszukaj w Twojej okolicy! Rodzice niech pobiorą aplikację na telefon mBDL, a Ty spakuj namiot, a najlepiej hamaki, śpiwory i latarki. Więcej przydatnych informacji znajdziesz po zeskanowaniu kodu QR. My polecamy zwłaszcza górskie lasy, np. Lubogoszcz i Ćwilin w **Nadleśnictwie Limanowa**. Bliżej Krakowa wybierz miejsce blisko zjazdu z popularnej Zakopianki na wysokości Lubnia w **Nadleśnictwie Myślenice**.

LASY MAŁOPOLSKI

NIEMAPA

NIEMAPA

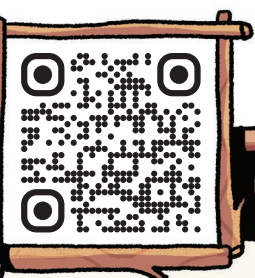
LASY MAŁOPOLSKI

Małopolskie lasy wzywają!

Zapraszamy na rodzinne wycieczki po ich ścieżkach. To kraina malowniczych wąwozów i dolin, fantastycznych skał i tajemniczych jaskiń. Teren **Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krakowie** obejmuje pasma górskie Beskidów, Pienin i Tatr, ale też część Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

NIEMAPA podpowiada, gdzie się wybrać po najlepsze przygody. Ciekawostka: zwiedzając część ścieżek przygotowanych przez **Nadleśnictwa Krzeszowice, Miechów, Myślenice i Niepołomice**, możecie rozwiązywać zadania z cyklu „Zostań Pomocnikiem Leśnika” i zdobyć odznakę!

Sprawdź zasady na stronie:
www.pomocniklesnika.pl.

NIEMAPA to seria nietypowych przewodników dla rodzin, które chcą wspólnie odkrywać otaczający je świat. Za pomocą zabawnych ilustracji i gotowych propozycji wycieczek przedstawiamy ciekawe miejsca, przyrodę i kulturę. Serię tworzy kolektyw Mamy Projekt, a ilustracje do tej odsłony wykonał Tomasz Kaczkowski. Wszystkie NIEMAPY można pobrać z www.niemapa.pl.

Centrum Informacyjne
Lasów Państwowych

Regionalna Dyrekcja
Lasów Państwowych w Krakowie

mamyProjekt

1 PIĘTRA GÓR

Nie tylko domy mają piętra! Góry także! Ich krajobraz i gatunki roślin czy zwierząt zmieniają się wraz z wysokością – bo im wyżej, tym robi się chłodniej. Poznaj nazwy górskich pięter roślinności i ich mieszkańców. Rozpoznaj **owce, niedźwiedzia, rysia, jarząbkę, świstaka, kozicę** oraz **orta przedniego** i podpisz je na ilustracji. Odczytaj, w których piętrach występują.

metry nad
poziomem morza

TURNIE

2300

HALE
(PIĘTRO ALPEJSKIE)

1800

KOSODRZEWINA

1500

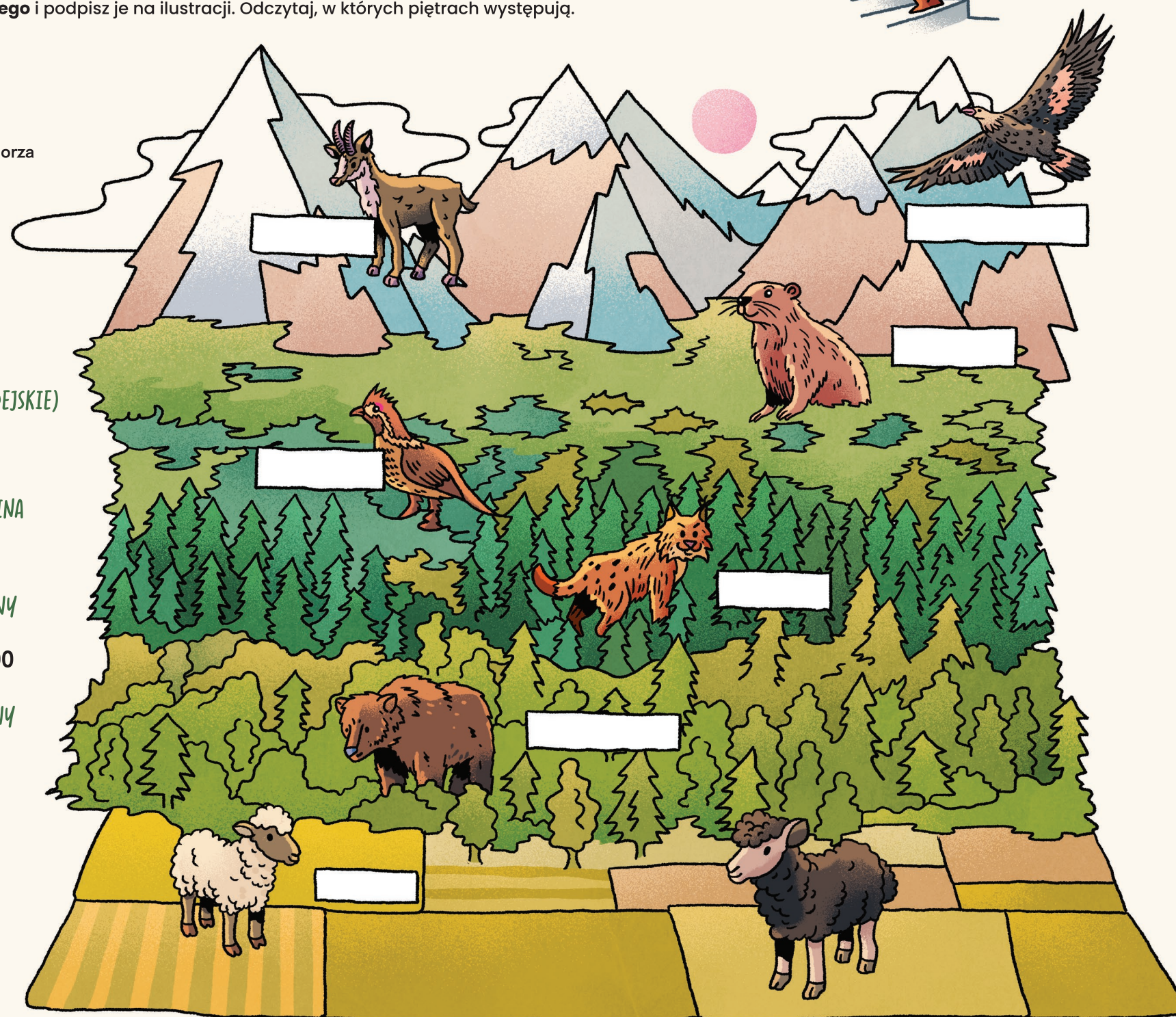
REGIEL GÓRNY

1100–1200

REGIEL DOLNY

600–700

DOGÓRZE

3 ZNAJDŹ JE WSZYSTKIE

Poznaj gatunki roślin i zwierząt charakterystyczne dla tych stron. Zaznacz te, które udało Ci się spotkać, wędrując po małopolskich lasach z NIEMAPĄ.

NIEDŹWIEDŹ

Serwuje sobie najróżniejsze potrawy: od ryb, przez ptasie jaja, dżdżownice i ślimaki, po owoce, nasiona i grzyby. Po deszczu rozgląda się za jego wielkimi pięciopalczystymi śladami. A żeby poznać go bliżej, ruszaj do Nadleśnictwa Łosie.

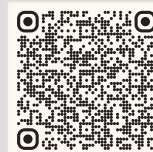
SALAMANDRA PLAMISTA

Ten rzadki płaz z ogonem dni spędza w ukryciu. Najczęściej spotkać go można po deszczu, wieczorem i w pochmurne dni. Choć samica składa jaja do wody, sama nie umie pływać!

ŻUBR

Król puszczy jest potężnym ssakiem, ale nie daj się zmylić – ten gigant to świetny biegacz i skoczek, który potrafi pędzić z prędkością do 60 km na godzinę, czyli ciut większą, niż auto w mieście. Poznaj bliżej żubry w Nadleśnictwie Niepołomice.

SZCZYGIEL

Zdolny śpiewak z piórkami w pięknych kolorach. Najłatwiej wypatrzeć go zimą. Tworzy wtedy stada przesiadujące w gęstych gałęziach. Uwielbia kąpiele, świetnie się wspina i jest bardzo towarzyski.

PIÓROPUSZNIK STRUTI

Tę bujną paproć spotkasz niedaleko potoków, wilgotnych łąk i na leśnych polanach. Wbrew legendom o kwiecie paproci nie kwitnie i nie wytwarza nasion, tylko zarodniki.

JODEŁA

Wysoka i smukła, o popielato-srebrzystej korze i stojących (a nie zwisających) szyszkach – to królowa górskich lasów! Jej dojrzałe szyszki rozspływają się na drzewie, dlatego na ziemi znajdziemy tylko ich kawałki.

SZAROTKA ALPEJSKA

Rośnie na wietrznych górskich halach, a przed zimą i słońcem chronią ją puchate włoski, którymi jest pokryta.

WIERZBÓWKA KIPRZYCA

Wędrując późnym latem, wypatruj jej różowych kwiatów, a jesienią – białego puchu jej nasion, z daleka przypominającego śnieg (dawniej robiono z niego knoty do świec).

2 LAS ZABAW

Co zrobić, by umilić sobie leśne spacerzy? Mamy kilka pomysłów!

LEŚNI DETEKTYWI

Masz przerwę w wędrowce? Daj odpocząć nogom, ale nie zmysłom! Zamknij i zasłoń oczy. Poproś towarzysza, aby położył Ci na rękę obiekt znaleziony w lesie w odległości nie większej niż 20 kroków od Ciebie. Dotykaj, wączaj, badaj i postaw hipotezę, co to jest! Teraz zamieńcie się rolami!

NA TROPIE GÓRALI

Spacerując po górskich lasach, wypatruj symbolu **parzenicy**. Pojawia się on na tradycyjnych góralskich strojach, ale też drewnianych domach czy narzędziach lub instrumentach. W różnych górskich regionach wygląda nieco inaczej. Zaprosz do wyzwania towarzyszy i pstrykajcie zdjęcia wypatrzonym **parzenicom**. A może narysujecie patykami na ziemi lub ułożycie z leśnych skarbów własny wzór?

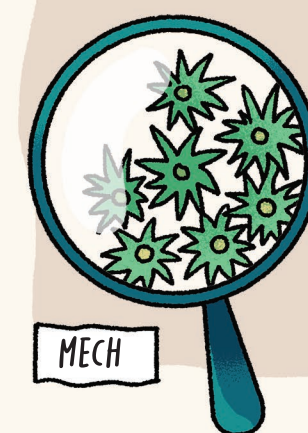

DOKOŃCZ
PARZENICĘ!

LABORATORIUM MCHÓW I POROSTÓW

Wędrując po wąwozach, dolinach i wśród górskich szczytów, wypatruj mieniących się różnymi odcieniami zieleni czy szarości mchów i porostów. Pogłaszcz je delikatnie i przyjrzyj się im przez lupę. Czy uda Ci się znaleźć gatunki tworzące podobne wzory jak te z lupę poniżej? Jeśli nie, dorysuj inny wzór, jaki udało Ci się odkryć!

MECH

POROST

JAK ZBÓJNICZY

Zbójnicy, gdy się cieszą, tańczą i skaczą. Wymyśli swój zbójnicki taniec, a dodatkowo zbuduj z patyków mały stosik i poćwicz jego przeskakowanie. Pamiętaj tylko, żeby nie rozpałać ognia w lesie! A może poćwiczysz też zbójnicki kamuflaż? Pobaw się w chowanego!

NA TROPIE ŁAPEK

W niewielu regionach Polski masz szansę wypatrzeć tropy wszystkich trzech największych polskich drapieżników: wilka, rysia i niedźwiedzia. Spacerując po małopolskich lasach (zwłaszcza zimą czy po deszczu), patrz więc uważnie pod nogi! Tropy **niedźwiedzi** są szerokie i pięciopalczyste. Mogą być prawie takie duże jak kartka z bloku A4! Wilki i rysie są niesamowite, bo odbicia ich tylnych łap idealnie wpasowują się w odbicia łap przednich. Zwierzęta te zostawiają więc tylko po dwa tropy w wyraźnej odległości od siebie. Poduszeczki **wilków** są podłużne i symetryczne, a przestrzeń między nimi przypomina literę x. Ich dwa przednie pazury odciągają się mocniej od reszty. Pazurów **rysia** najczęściej nie widać, a ich trop rozpoznasz po jednej poduszeczce wysuniętej lekko do przodu.

PODPISZ,
CZYJE TO
TROPY.

